ای ایران

یادنامه‌ی روح‌الله خالقی

مقاله‌ها، یادداشت‌های سفر، نامه‌ها،
فهرست آثار و کتاب‌شناسی

زیر نظر گلنوش خالقی

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور
تهران ۱۳۸۵

فهرست مطالب

مقدمه‌ی ناشر ۷
یادداشت ویراستار ۹
زندگینامه‌ی خالقی ۱۷

بخش اول: مقاله‌ها ۲۱
مقاله‌های خالقی درباره‌ی موسیقی ۲۳
مقدمه [آهنگ‌های محلی] ۲۵
موسیقی ازبکستان ۳۵
موسیقی مرده! ۴۱
موسیقی ملی رادیو ۴۵
موسیقی هند ۵۳
رقص هند ۹۳
کیفیت آواز ایرانی ۱۳۱
آرمونی [هارمونی] در موسیقی ایران ۱۳۵
تصنیف در بوته‌ی قضاوت صاحب‌نظران ۱۳۹
تشکیل کنگره‌ی جهانی موسیقی در تهران ۱۴۳
غم در موسیقی ایران ۱۵۱
برنامه‌ی گل‌های رادیو ایران ۱۵۵
پایکوبی و دست‌افشانی ۱۵۹
مدولاسیون در موسیقی ایران ۱۶۳
موسیقی تلویزیون ایران ۱۷۷
شادمانی نوروز ۱۸۵
نخستین اثر چاپ‌شده از موسیقی دستگاهی ایران ۱۸۹
همنوازی در موسیقی ایران ۱۹۵
روش تدریس در موسیقی ایرانی ۲۰۳
همکاری هنری ۲۰۷
جوابی به سرمقاله‌ی مجله‌ی موزیک ایران ۲۱۱
گذشته و حال انجمن فیلارمونیک تهران ۲۱۵

مقاله‌های خالقی درباره‌ی موسیقی‌دان‌ها ۲۲۱
تأثیر وزیری در صبا ۲۲۳
داستان اسحاق [موصلی] ۲۳۱
صفی‌الدین ارموی ۲۳۹
عبدالرحمن مشفقی ۲۴۷
نوازنده‌ی تار و سه‌تار ۲۵۱
حبیب‌الله ذوالفنون ۲۵۵
[محمود ذوالفنون] نوازنده‌ی ارکستر گلها ۲۵۹
سرگذشت گُلی [نصرت‌الله گلپایگانی] ۲۶۳
مرتضی محجوبی ۲۶۹

مقاله‌های دیگران درباره‌ی خالقی ۲۷۵
ناامیدی و تسلیم، امید و مبارزه ۲۷۷
خشم خدایان ۲۷۹
خاطره‌ای چند از خالقی / جواد معروفی ۲۸۳
تحلیلی از تألیفات خالقی در موسیقی ایران / ساسان سپنتا ۲۸۵
خالقی، پدیده‌ای مثبت / پرویز منصوری ۲۸۹
بیست و پنجمین سالمرگ خالقی / حسن شایگان ۲۹۷
گفت و گوی شهین حنانه با ایران جهانسوز شاهی، همسر شادروان خالقی ۳۰۹
روح‌الله خالقی، بزرگمردی که باید او را در اندیشه‌هایش بازشناخت / فرهنگ فرّهی ۳۱۵

بخش دوم: یادداشت‌های سفر ۳۱۹
یادداشت‌های سفر شوروی، مهر و آبان ۱۳۳۴ ..... ۳۲۱
یادداشت‌های سفر هندوستان، فروردین ۱۳۳۵ ..... ۳۵۱
یادداشت‌های سفر رومانی (از بخارست به رُم، نیس و پاریس) مرداد و شهریور و مهر ۱۳۳۵ ..... ۳۷۱
یادداشت‌های سفر دوم شوروی، اسفند ۱۳۴۱ و فروردین ۱۳۴۲ ..... ۴۱۹
یادداشت‌های سفر اروپا، تیر و مرداد و شهریور و مهر ۱۳۴۴ ..... ۴۴۷

بخش سوم: نامه‌ها ۴۷۹
نامه‌های خالقی به گلنوش، فرهاد، ایران‌خانم و دوستانش ۴۸۱
نامه‌های دیگران به خالقی ۵۴۱

بخش چهارم: فهرست اجمالی آثار شناخته شده‌ی روح‌الله خالقی / علی جمادی ۵۴۹

بخش پنجم: کتاب‌شناسی روح‌الله خالقی ۵۶۵

به نام خدا

در سال ۱۳۸۲ هنگامی که با خانم گلنوش خالقی درباره‌ی انتشار آثار موسیقی زنده‌یاد روح‌الله خالقی گفت‌وگو می‌کردیم ایشان پیشنهاد کردند اسناد و مدارکی را که از پدر نزد ایشان به یادگار مانده بود به صورت یادنامه‌ای منتشر کنیم. این اسناد عبارت بودند از نامه‌ها، یادداشت‌های سفر، اسناد و نامه‌های اداری، دفتر دخل و خرج و هزینه‌های انجمن موسیقی، برخی مدارک تحصیلی و شخصی، عکس‌ها، مقاله‌ها و غیره. از این پیشنهاد استقبال کردیم و قرار شد گزیده‌ای از این مجموعه را به عنوان یادنامه‌ای منتشر کنیم تا هم به رسم و سنّتی پسندیده، تجدید یاد و خاطره‌ای از خالقی کرده باشیم و هم پژوهشگران و دوستداران موسیقی ایران با بخشی از این اسناد و مدارک آشنا شوند. خانم خالقی مجموعه‌ی یاد شده را در اختیار ما نهادند و از انبوه آن اسناد و مدارک، این یادنامه فراهم شد که شرح چگونگی انتخاب، گزینش و ویرایش مطالب آن در یادداشت ویراستار آمده است.

مؤسسه‌ی فرهنگی‌ـ هنری ماهور مفتخر است که در پی انتشار ویرایش جدید کتاب گران‌قدر **سرگذشت موسیقی ایران** (سال ۱۳۸۱ ـ سه جلد در یک مجلد) و آثار **[موسیقی] استاد روح‌الله خالقی** (سال ۱۳۸۳ ـ چهار سی.دی) اینک بخش دیگری از میراث فرهنگی و هنری این هنرمند، پژوهشگر، موسیقی‌دان و آهنگساز ممتاز و تأثیرگذار ایران را در اختیار جامعه‌ی فرهنگی و هنری این سرزمین قرار می‌دهد. از خانم گلنوش خالقی سپاس‌گزاریم که با گشاده‌دستی و بلندنظری، سبب شدند بخشی از یادگارهای پدر در مجموعه‌ای به نام ای ایران* در یاد و خاطره‌ی مردم این سرزمین که خالقی با تمام وجودش به آن عشق می‌ورزید جاودانه بماند.

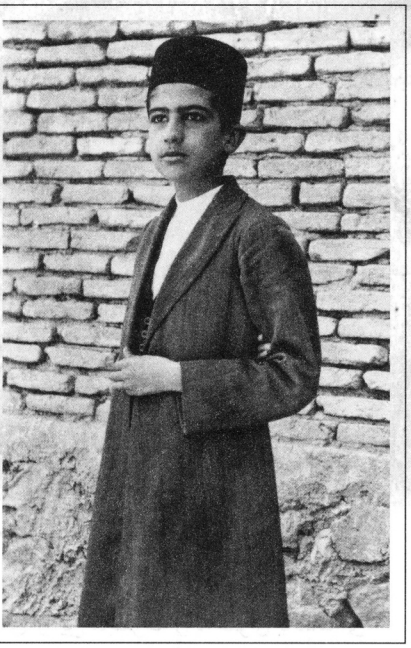
وظیفه‌ی خود می‌دانم از تمام عزیزان و همکارانی که در کار انتشار این مجموعه با احساس مسئولیت و همدلی تلاش کرده‌اند، به‌ویژه آقایان محمد افتخاری، ویراستار؛ حمید قربان‌جو، حروف‌نگار و صفحه‌آرا و خانم آرلین وارطانیان، طراح گرافیک سپاس‌گزاری نمایم.

سید محمد موسوی

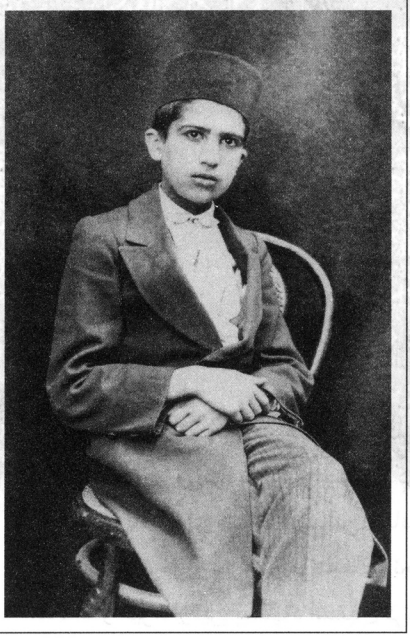
مؤسسه‌ی فرهنگی‌ـ هنری ماهور

---

* این عنوان را که یادآور اثر جاودانه‌ی زنده‌یاد خالقی (سرود ای ایران) است خانم گلنوش خالقی انتخاب کرده‌اند.

خالقی (شیراز ـ ۱۲۹۷)

خالقی (شیراز ـ ۱۲۹۸)

متین‌الدوله و مخلوقه (پدر و مادر خالقی) (اصفهان ـ ۱۳۰۰)

متین‌الدوله (میرزا عبدالله‌خان)، پدر خالقی (اصفهان ـ ۱۲۹۹)

یادداشت ویراستار

این مجموعه شامل پنج بخش مقاله‌ها، یادداشت‌های سفر، نامه‌ها، فهرست آثار و کتاب‌شناسی زنده‌یاد روح‌الله خالقی است. آنچه در این یادداشت می‌خوانید گزارشی است کوتاه از چگونگی و شیوه‌ی ویرایش این مجموعه.

بخش اول گزیده‌ای است از مقاله‌های خالقی و مقاله‌هایی که درباره‌ی او نوشته شده‌اند. این بخش شامل سی و نه مقاله است که از میان حدود صد و هشتاد مقاله انتخاب شده‌اند. همه‌ی این مقاله‌ها قبلاً در مجله‌های **موسیقی**، **موزیک ایران**، **پیام نوین** و... منتشر شده‌اند. بخشی از مقاله‌ها که درباره‌ی موسیقی‌دان‌های ایرانی و نوازندگان و خوانندگان موسیقی ایرانی است در کتاب سه‌جلدی **سرگذشت موسیقی ایران** هم عیناً آمده‌اند. بنابراین، مقاله‌های چاپ‌شده در **سرگذشت موسیقی ایران** را در این مجموعه نیاورده‌ایم. در مورد انتخاب مقاله‌های دیگر، اصل بر اهمیت و ارزش مطلب مقاله و مناسبت آن با این یادنامه بوده است. چند مقاله نیز درباره‌ی موسیقی در اتحاد شوروی، ارمنستان، رومانی و... که در **موزیک ایران و موسیقی** چاپ شده بودند نیز از این مجموعه حذف شدند زیرا این مقاله‌ها در واقع همان یادداشت‌های سفر خالقی به کشورهای یادشده‌اند که در بخش دیگر این مجموعه آمده‌اند. ترتیب مقاله‌ها براساس تاریخ انتشار آنها و شیوه‌ی ویرایش‌شان نیز براساس شیوه‌نامه‌ی ویرایشی مؤسسه‌ی فرهنگی-هنری ماهور است و در موارد خاص توضیحات ویراستار داخل قلاب یا در زیرنویس صفحه‌ها آمده‌اند.

بخش دوم، یادداشت‌های سفر شوروی (دوبار: ۱۳۳۴ و ۱۳۴۱)، هند (۱۳۳۵)، رومانی (۱۳۳۵) و سفر اروپا (۱۳۴۴) و در واقع پنج سفرنامه است که خالقی با نظم و دقت خاص خود به صورت یادداشت‌های روزانه در پنج دفتر نوشته است. بخش‌هایی از یادداشت‌های سفر شوروی و هند را خالقی در زمان حیات خود به صورت چند مقاله تنظیم و در **موزیک ایران و موسیقی** منتشر کرده بود ولی متن کامل آنها و نیز یادداشت‌های سفر رومانی و سفر اروپا (سفر بی‌بازگشت خالقی) برای نخستین‌بار است که منتشر می‌شود. تغییرات ویرایشی در این بخش ــ در مقایسه با چهار بخش دیگر ــ بنا به ضرورت از مرز رسم‌الخط و اصلاح واژه‌ها و عبارت‌ها فراتر رفته و گاه به تلخیص و حذف نیز کشیده شده است. دلیل این کار تکراری بودن مطالب است زیرا مثلاً در سفر دوم شوروی مطالب مربوط به بعضی از مکان‌های تاریخی یا مؤسسات فرهنگی (مانند موزه‌ی ارمیتاژ یا کنسرواتوار مسکو) تکرار همان

مطالبی است که در سفر اول درباره‌ی این مکان‌ها و مؤسسات بیان شده‌اند. یا مثلاً در سفر رومانی که برنامه‌های دیدار خالقی تمام شده و ناچار است مدتی برای گرفتن ویزای فرانسه در رومانی بماند، یادداشت‌ها چیزی جز تکرار مطالب رفتن به سفارت، گردش در خیابان‌ها و خوردن نهار و شام و خوابیدن نیست. حذف یا تلخیص این موارد تکراری با نشانه‌ی سه نقطه (...) مشخص شده‌اند. جمله‌ها و عبارت‌های پیچیده، نارسا و مبهم مانند چند نمونه‌ی زیر اصلاح شده‌اند:

«عصر در سالن اپرا از تمام مهمانان و هیئت دیپلماسی در سالن اپرا دعوت کرده بودند.»

عصر تمام مهمانان و هیئت دیپلماسی را به سالن اپرا دعوت کرده بودند.

«ساعت هفت بعدازظهر حنانه انتظار داشت مرا به رستوران ببرد.»

ساعت هفت بعدازظهر حنانه منتظر بود مرا به رستوران ببرد.

«... به مورد اجرا گذاشته می‌شود.»

... اجرا می‌شود.

خالقی در بسیاری موارد واژه‌های "هتل" و "مهمانخانه"، "هواپیما" و "طیاره"، "نامه" و "کاغذ"، "نابینا" و "کور"، "رقصنده" و "رقاص" و... را به جای هم (حتا به فاصله‌ی یکی دو سطر) به‌کار می‌برد. برای پرهیز از ایجاد ابهام در مطلب و برای یکدست کردن سطح زبان متن، ما واژه‌های هتل، هواپیما، نامه، نابینا، رقصنده و... را در موارد مشابه به‌کار برده‌ایم. هرجا هم که مطلب ناخوانا و نامفهوم بوده است از نشانه‌ی پرسش در میان قلاب یا کروشه [؟] استفاده کرده‌ایم. در هر حال، افزوده‌ها و کاسته‌ها همه‌جا با نشانه مشخص شده‌اند و توضیحات ویراستار در موارد ضروری داخل قلاب یا در زیرنویس صفحه‌ها آمده‌اند. ترتیب یادداشت‌ها براساس تاریخ وقوع سفر است.

بخش سوم شامل بیست و شش نامه است که از میان تقریباً پنجاه نامه انتخاب شده‌اند. ملاک انتخاب نامه‌ها، بازتاب خُلق‌وخو، روحیه، سلیقه و نوع نگرش و زندگی خالقی در آنها بوده است. تغییرات ویرایشی در این بخش محدود به رسم‌الخط و اصلاحات مربوط به یکدست کردن سطح زبان متن و پرهیز از دخل و تصرف مفهومی و محتوایی بوده و توضیحات ویراستار در موارد ضروری داخل قلاب یا در زیرنویس صفحه‌ها آمده‌اند. ترتیب نامه‌ها براساس تاریخ نگارش آنها است.

بخش چهارم، فهرست اجمالی آثار موسیقایی و بخش پنجم، کتاب‌شناسی روح‌الله خالقی است. فهرست اجمالی را آقای علی جمادی گردآوری کرده‌اند و کتاب‌شناسی را ما براساس **کتاب‌شناسی موسیقی**، تنظیم ویدا مشایخی و **فهرست مقالات فارسی** و مقاله‌هایی که در اختیار داشتیم تدوین کرده‌ایم.

خانم گلنوش خالقی نمونه‌ی نهایی متن را با دقت دیده‌اند، اصلاحات مختصری در آن انجام داده‌اند، توضیحاتی درباره‌ی بعضی اشخاص که نام‌شان در متن آمده است افزوده‌اند و آنجا که به نظرشان می‌رسید مرحوم خالقی نام اشخاص و مکان‌ها را دقیق یادداشت نکرده‌اند نام دقیق یا معادل لاتین آنها را نوشته‌اند که تمام این موارد ــ به اقتضای مطلب ــ داخل قلاب یا در زیرنویس (به صورت یادداشت ویراستار) آمده‌اند.